

Я. І. Левкун

ВІДНОСИНИ ІВАНА БОРКОВСЬКОГО З ЯРОСЛАВОМ ПАСТЕРНАКОМ ТА ЙОГО ЛИСТУВАННЯ З ВАДИМОМ ЩЕРБАКІВСЬКИМ

Ключові слова: пражська школа, «Український скиталець», Йозефів, Український Вільний Університет, середньовічна археологія, Празький Град.

Ключевые слова: пражская школа, «Украинский скиталец», Йозефов, Украинский Свободный Университет, средневековая археология, Пражский Град.

Key words: Prague School, «Ukrainian ranger», Joseph, Ukrainian Free University, Medieval Archaeology, Prague Castle.

Лист /.../ несе в собі, крім образу автора, образ конкретної особи, хай такої, як її бачить автор.

У цьому сенсі лист нагадує /.../ портрет. Кожний бо портрет приносить образ споретрованої людини і маляра.

Ю. Шевельов.

Кулешеві листи і Куліш у листах

Проблемою нашого дослідження є відносини представників Празької школи української археології, які працювали у Чехословаччині в ім'я розквіту культур дружніх європейських народів — українського і чеського.

Формування і наукова діяльність у Празі таких постатей археологічної науки, як Я. Пастернак, І. Борковський, О. Кандиба, П. Чикаленко, В. Щербаківський дали можливість доктору історичних наук Ларисі Крушельницькій писати про «феномен Празької школи української археології» [7, с. 638]. Прага тих часів стала осередком українського культурного життя, наукової діяльності взагалі.

Про походження і діяльність науковця дещо знали українські дослідники в еміграції: Я. Пастернак, В. Щербаківський, В. Кубійович [22, с. 161; 14, с. 27; 15, с. 448–453], але їхні праці були недоступні громадянам України. Про І. Борковського як чеського археолога українського походження вперше заговорили у 1991 р., з виходом у світ колективної монографії Барана В. Д., Козака Д. Н., Терпиловського Р. В. «Походжен-

ня слов'ян», яка була надрукована в 1991 р. [5, с. 62]. Згодом з'явилася невелика розвідка львівського археолога В. М. Петегрича про його дослідження [16, с. 86–87].

Зібрані нами архівні матеріали, фото- і відеодокументи у Празі дали змогу отримати якісно нову інформацію про І. Борковського. Згодом виявлені нами невідомі сторінки біографії вченого та розповідь про їхні пошуки лягли в основу монографії «Археолог Іван Борковський повернення у славі в Україну» [10, с. 105], яка є першою монографічною роботою про чехословацького археолога українського походження у вітчизняній історіографії.

Народився І. Борковський в Покутському селі Чортовець (нині Городенківського району Івано-Франківської області) 8 вересня 1897 року [3, арк. 26].

Як Ярослав Пастернак, так і галичанин Іван Борковський боролись спочатку зі зброєю в руках у рядах Української Галицької Армії, потім словом, пером, археологічною киркою [12, с. 77].

І. Борковський був старшиною третьої бригади, комендантом сьомої сотні Станиславівського куреня, учасником боїв з поляками на Сихівському відтинку фронту під Львовом. У період ЗУНР комендантом м. Станиславова, четарем Української Галицької Армії.

Ярослав Пастернак (1882–1969) був мобілізований на Першу світову війну в складі 41-го піхотного полку австрійської армії [8, с. 166].

Після 1 листопада 1918 року у Львові Ярослав Пастернак добровольцем вступає в ряди Української Галицької Армії. Його військова звитяга розкрилася в січневих боях 1919 року за місто Жовкву.

Я. Пастернака призначають амуційним референтом 7-ї Львівської бригади УГА. Разом із соратниками по боротьбі він пережив розпач поразки в ході українсько-польської війни, відступаючи на Наддніпрянщину, а потім, поріджена боями й тифом, стрілецька бригада перейшла Збруч, Дністер і долиною Чорного Черемоша подалася на Закарпаття, де була інтернована чехами. Декілька місяців, як згадує брат вченого Северин Пастернак, вони утримувалися в місті Ліберці, а пізніше — в Йозефові [21, с. 102–108].

Ярослав Пастернак налагоджує культурно-просвітницьку роботу в таборі інтернованих, проводить навчання для вчорашніх вояків УГА, веде військовий архів, пише спогади. «Тепер читаю его потрохи, головню «музейнецьке діло» і дальші глави, розбираю поволі... роблю плани на будуче», — пише Я. Пастернак у листі до Іларіона Свенціцького у м. Львів. [4, арк. 40].

У таборі проходить перше знайомство Івана Борковського з Ярославом Пастернаком за проведенням культурних заходів серед солдатів УГА.

Як Ярослав Пастернак (1892–1969), так і уродженець Городенківщини Іван Борковський (1897–1976), — майбутні археологи потрапили на територію Чехо-Словаччини у серпні 1920 року, пробившись через Карпати з групою генерал-четаря А. Кравса (1871–1948).

П'ять тисяч галичан з дозволу властей Чехо-Словаччини зберегли військову організацію, утворили бригаду в складі трьох куренів, яку очолював генерал В. Курманович.

Табір у Ліберці прийняв у серпні 1920 року групу вояків генерала А. Кравса. Прибули сюди ешелони військово-полонених галичан з Італії.

У цьому таборі теж перебував земляк, уродженець села Топорівці (тепер Городенківського району Івано-Франківської області), полковник УГА та армії УНР, організатор Листопадового зриву в м. Золочеві, який очолював начальну команду українських військ у м. Львові, в армії УНР очолив Гуцульський кіш морської піхоти, з 1920–1923 рр. очолював консульство ЗУНР в м. Ужгороді. Гната Стефаніва (1896–1948) з червня 1920 року призначено комендантом всіх робочих сотень на Підкарпатській Україні і Словаччині. А всього у чехословацьких таборах перебувало близько 15 тисяч галицьких стрільців і старшин [21, с. 429–432]. Військові частини безпосередньо підпорядковувались уряду ЗУНР, що знаходився у Відні (Австрія), через спеціального посла у Празі С. Смаль-Стоцького. На утримання галичан уряд Т. Масарика витрачав до 100 мільйонів крон в рік [11, с. 27].

Протягом 1921–1922 рр. сюди прибули понад 80 тисяч військовополонених, біженців, військових емігрантів з Польщі [9, с. 186].

У червні 1921 року всіх галичан з Ліберців переведено до табору Юзефів, де умови життя були значно гірші. Командиром табору призначено А. Вольфа. Про життя стрільців свідчить щоденник, який систематично публікувався у заснованому Осипом Демчиком щомісячному журналі «Український скиталець». У цьому виданні публікував свої перші вірші четар УГА Іван Борковський.

У родословній (автобіографії) сам І. Борковський пише, що перебував в українському таборі в Йозефові в третій бригаді [2, арк. 23].

За словами Борживія Нехватала, першим місцеперебуванням І. Борковського в Чехо-Словаччині в 1920 р. був табір для біженців у м. Гогшові (Моравія), згодом — табори у містах Ліберці та Яромержі. Уже в 1921 році йому за зразкову поведінку дозволили залишити табір і видати грошову допомогу. І. Борковський у м. Празі вступив на навчання до Карлового університету на педагогічний факультет зі спеціальності «Історія та географія», але після двох семестрів у 1922 році перейшов на філософський факультет.

На початку 20-х років археологічну експедицію, яка проводила дослідження в колишньому королівському районі старої Праги «Градчанах», очолював Я. Пастернак (1925–1928 рр.) [13, с. 63–65].

Це були найбільші розкопки на території Чехо-Словаччини, про їх масштабність свідчить той факт, що для їх проведення уряд виділяв щорічно майже півмільйона крон, а на розкопках щоденно працювало близько сотні робітників [13, с. 64–70; 18, с. 318–321]. Проте в 1928 році Я. Пастернак від'їжджає до Львова, а його місце керівника експедиції займає І. Борковський [13, с. 64–66; 21, с. 429–430], який успішно закінчив Карлів університет і отримав ступінь доктора.

З цього часу із незначними перервами науковець очолює окремі розкопки в різних частинах «Градчан», а згодом стає керівником всіх досліджень у Празі та її околицях. У довоєнний період науковець проводив розкопки на території королівської резиденції (Чернінський, Розенбергський палаци, вивчав поховання воїна княжих часів на території граду), Лютеранському передмісті, Бартоломеївській вулиці та інших місцинах Праги [21, с. 429–430].

І. Борковський значно розширив розкопки свого попередника на більшу площу м. Праги, віднайшов найдавніші будівлі.

Після успішного закінчення навчання у Карловому університеті м. Праги та отримання диплома ступеня з першого квітня 1928 року Іван Борковський стає асистентом та отримує постійну роботу біля доктора, археолога Карла Гуда у відділі археології інституту археології ЧАН. На цій посаді він замінив свого товариша Ярослава Пастернака і продовжив його розпочату справу. Його обов'язками були проведення детального збору та документування окремих археологічних досліджень [1, с. 105].

Опрацювання та публікування результатів належало до обов'язків керівника проекту, доктора філософії Карела Гуда, завідувача історичного відділу Національного музею. Іван Борковський мав велике щастя працювати з визнаним у Чехії археологом і отримати певний досвід роботи, адже Карел Гуд один із перших зрозумів значення археології для вивчення середньовічної історії Чеської держави.

Ця праця зробила з І. Борковського одного з найкращих археологічних працівників і перших дослідників, які вважали археологію та її методи за неподільну частину історичного пізнання.

Разом з професором Карлом Гудом І. Борковський став основоположником археології середньовіччя у Чехо-Словаччині. Тим часом як на Празькому граді І. Борковський був тільки асистентом керівника дослідницького проекту, за його межами проводив значні відкриття. Першим було відкриття великого поховання (більш 800) з періоду XI–XVI століття у Західній частині валів Празького граду.

На сьогодні це є найбільш досліджене середньовічне поховання у Чехії. З 25 червня 1938 року І. Борковський займає посаду археолога замість Войцеха Будовагорога (родом із Словаччини) [10, с. 105].

Любомир Нідерле, Європейської слави дослідник слов'янських старожитностей, автор монументальної праці «Slovanske Starozitnosti» та «Zivot Slovanu» зацікавлював майбутніх археологів, уродженців з України — Ярослава Пастернака, Івана Борковського і націлював їхню увагу на добру лабораторну практику у Народному музеї Праги. Саме так на практиці молоді науковці на матеріальній культурі слов'ян —

керамічних виробих закріплювали свої знання з археології, здобути в Карловому Університеті. Багато корисного Я. Пастернак та І. Борковський почерпнули в рамках археологічних екскурсій, що проводились навчальним закладом під керівництвом археологів: А. Стоцького, У. Шімка, І. Схраніла.

«Підбадьорений своїми важливими відкриттями на Празькому Граді та з досвідом у веденні більш систематичних розкопів, вирішив я пошукати за подібники пам'ятками у своїй батьківщині, в Україні [13, с. 68]. З цією метою я покинув у половині 1928 року Прагу і виїхав до Львова. Після того І. Борковський продовжив мою працю, мабуть, до сьогодні її веде, в досліджуванні центральної частини Градчанського замку. Він поширив її на цілу замкову гору і зміг подати врешті повну реконструкцію її забудовань під кінець 10 віку» [20, с. 32–142].

У листі до директора Національного Музею у Львові Іларіона Свенціцького, старший на п'ять років від І. Борковського (1897 р.), Я. Пастернак (1892 р.), даючи оцінку знань колеги та кількості археологів-українців в Празі, пише: «З кінцем місяця кінчу розкопки на Градчанах, де маємо дійсно дуже гарні результати. Недавно пощастило найти несподівано добре захований дерев'яний міст через засипаний замковий рів — під фундаментами будівлі з початку XII ст. З культурного інвентаря є, крім маси череп'я XI–XIV ст., досить металевих виробів (завушниці, перстені, остроги, ключі, ножі тощо). Жоден інший українець, на жаль, не бере участі в сих розкопках, бо й нема більш нікому. Професор В. Щербаківський був лише раз, подивився, професор Антонович ані разу і товариш Микитюк покинув зовсім археологію і студіює поки що славистику... Крім того, є товариш Іван Борковський, зі семінаріяльною матурою, який тепер на третім році філософії, хоче посвятитися виключно археології, слабенький теоретик, але добрий працівник в лабораторії, в розкопках ще дуже мало брав участь, тепер приготується до більш діяльної матури на українських курсах. До краю з політичних та родинних причин вертати не може й не хоче, лагоджусь я на Україну. Доктор Чикаленко був кілька місяців волонтером в Народнім музею, тепер дістав місце професора археології в українським педагогічним інституті в Празі. Ось Вам і всі наші археологи...» [4, арк. 40].

На жаль, чомусь у відносинах з І. Борковським Я. Пастернак вів себе упереджено, свідомо недооцінював його здібностей.

На підтвердження природних обдарувань і жагу до науки І. Борковського у каталозі студентів філософського факультету Українського Вільного Університету у Празі (ЦДАВО України м. Київ) навпроти його прізвища знаходимо позначку «надзвичайний студент» [2, арк. 23]. Стати волонтером, а згодом і асистентом професора К. Гуда в Археологічному інституті ЧСАН необдарований студент не зміг би. І. Борковський, крім рідної української, володів вільно чеською, німецькою, англійською мовами.

По приїзду в Україну Я. Пастернак та І. Борковський не вели особистих листувань, не обмінювались науковими досягненнями. Про успіх І. Борковського у дослідженні Празького Граду, зокрема, Градчанського замку, Я. Пастернак дізнається із статті І. Борковського «Реконструкція Празького граду кінця X століття» («Археологічні обрії» УШ. Прага, 1956 р.) [20, с. 32–142]. Але незважаючи на це, Я. Пастернак подає кандидатуру І. Борковського на обрання дійсним членом історично-філософської секції наукового товариства ім. Т. Г. Шевченка у Львові [17, с. 452].

І. Борковський направляє для публікації свої окремі статті Ярославу Пастернаку.

Серед архівних матеріалів, які зберігаються на Україні, виявлено нами документи, які стосуються цього періоду діяльності І. Борковського. Серед них офіційні запрошення, розпорядження, циркуляри та оголошення. Цікаво відзначити, що з-поміж них є ряд листів і поштівок до В. М. Щербаківського, із яким він підтримував щирі приятельські стосунки. [10, с. 64–82].

У фондах Центрального державного архіву вищих органів влади України (далі ЦДАВО) у так званому «празькому архіві» у фонді 3864 оп. 1 справа 45 зберігається п'ять листів доктора І. Борковського до професора Українського Вільного Університету у Празі Вадима Щербаківського.

Перший від 21 жовтня 1932 року, в якому автор повідомляє професора, що недавно дружина (Флора Бекова. — *Л. Я.*) повернулася (з Австрії. — *Я. Л.*), де гостювала на феріях у своїх родичів і вже готова прийняти гостей. Сім'я Борковських про-

живає на вулиці Готкова у Празі, на третьому поверсі у новому будинку [1, арк. 30].

У другому [1, арк. 31], у третьому [1, арк. 32] листах І. Борковський запрошує на святковий обід В. Щербаківського на 8.01.1933 року та на розмову у канцелярію (червень 1938 р.).

У листі від 3 січня І. Борковський вітає В. Щербаківського з Новим роком, бажає здоров'я і всього найкращого. Повідомляє, що дуже хоче бути волонтером у державному археологічному інституті.

Але це питання вирішуватиметься у Міністерстві і «чи одначе вирішиться це велике питання?».

Молодий археолог повідомляє, що «мав зустріч з професором Антоновичем на Карловому наместі (площі)». Запрошує на зустріч професора Щербаківського, на якій буде пан Мурик. «Маємо всі цікавих досить річей і справ» [1, арк. 33].

У листі від 27 липня І. Борковський шкодує, що В. Щербаківський завітав до нього і письмово не попередив про візит, а в цей час він був у Староміській радіце, я «дуже радо хотів з Вами поговорити». І пропонує нову зустріч на неділю, на 10 годину ранку [1, арк. 34].

Листів І. Борковського до свого вчителя, професора Українського Вільного Університету Вадима Щербаківського, на жаль, залишилось в празьких архівах дуже мало. Виявлені нами листи Івана Борковського до Вадима Щербаківського серед документів ЦДАВО України у м. Києві свідчать про його високу культуру, шляхетність, манери, товаристськість, поведінку, педантність, вміння спілкуватись. Документи засвідчують, що взаємовідносини двох українців були добрими, незважаючи на поважний вік доктора п. В. Щербаківського, з яким Іван Борковський завжди радився, прислухався до його порад.

Наприкінці війни, як стверджують співробітники Державного археологічного інституту ЧАН — доктори Яна Марікова та Ян Фролік, діяльність І. Борковського привернула наприкінці війни увагу працівників НКВС, і у травні 1945 року його було заарештовано і засуджено «трійкою» до заслання у табір для політичних в'язнів у Сибір (СРСР), але завдяки уряду Чехо-Словаччини, особисто Едуарда Бенеша та директора Державного археологічного інституту ЧСАН Ярослава Бема І. Бор-

ковському, за заслуги перед чеським народом, пощастило в останню мить уникнути радянських тортур.

Аналогічна ситуація повторилася в 1968 році під час радянської окупації Чехо-Словаччини та переслідування українців, причетних до національно-визвольного руху за самостійність України.

Ще у 1943 році за порадою Яна Філіпа і Ярослава Бема Іван Борковський після арешту гестапо за книгу «Старослов'янська кераміка в Центральній Європі» обмежує, а згодом і зовсім розриває стосунки з Українським Вільним Університетом у Празі, щоб у майбутньому уникнути подібних трагічних випадків.

Знищена у таборах дружина, арешти залишили глибокий слід і рани у серці молодого вченого.

З 1968 року він виключно говорить про себе як чеського археолога, доповіді на наукових зібраннях виголошує чеською, німецькою, англійською мовами. Про нього світова наука, в тому числі і радянська, говорить виключно як про відомого чеського археолога.

І. Борковський залишився назавжди гордістю чеського народу, до його наукової спадщини нині звертаються ті, хто досліджує історію Празького Граду, міста Праги, місць, нерозривно пов'язаних з початком історії чеського народу — Лівим Градцем.

Досліджуючи відносини українських археологів, які працювали у Чехо-Словаччині, ми пізнаємо історію України, яку кожному треба знати досконало, щоб не повторювати помилок минулих поколінь українців, які боролись і гинули десятками тисяч за самостійність. Нам слід раз і назавжди позбутись нав'язаних нам недругами почуттів меншовартості і неповноцінності. А головне, знаючи гірку українську історію, вчитись не зводити рахунки з тими, хто нас гнобив, душив свободу, козацький рух — то шлях, що веде у безодню, в нікуди, а працею розбудовувати економіку молодій європейській державі, залучаючи інвестиції із-за кордону.

Українському народу треба вчитись в атомний вік, коли великими кроками наступає глобалізація на всі сфери життя суспільства, покладатись тільки на себе, свої сили, розум, ресурси для модернізації й інновації народногосподарського комплексу,

великими темпами розвивати освіту, науку, культуру, мистецтво, зберігаючи при цьому етнічну самобутність нації, політичну культуру. Треба вчитись мирно жити з іншими етносами, що проживають в Українській державі.

Сили, які виступали проти існування української незалежної держави, неподолані, вони наростили «м'язи», чекають слушного моменту і часу, щоб її знищити з середини.

Ось чому консолідація і єдність українцям так нині потрібна, як повітря людині для існування. Єдність це цемент для розбудови сильної економічно-могутньої держави, з якою рахувалися б країни-сусіди, ООН, НАТО, Рада Європи, найбільш розвинуті країни світу — США, Франція, Англія, Німеччина, Італія та інші.

Втративши у двадцять першому столітті незалежність, Україна шансу відродитись у майбутньому більше не матиме.

Про це треба пам'ятати. Задля України треба жити, працювати і творити, як це робили: І. Борковський, В. Щербаківський, Я. Пастернак, О. Кандиба та багато інших сподвижників українських ідей.

Воістину це цвіт нації, який обсипався далеко за межами рідного українського краю, на чеській землі.

Пам'ятаймо про них.

Помер великий українець 17 березня 1976 року. Похований у другому відділі на Ольшанському кладовищі Праги у гробниці батька другої дружини, Вацлава Янсова.

Оцінюючи внесок земляка у чеську археологію, згадуємо чеха Вікентія Хвойку, який у кінці XIX — на початку XX ст. проводив археологічні дослідження в Україні, здійснив відкриття у Києві і став першовідкривачем Трипільської, Зарубинської, Черняхівської культур.

Ми повинні пам'ятати про Вікентія Хвойку, що служив Україні, підтримував дружбу двох народів і саме археолог — українець — галичанин І. Борковський віддячив чехам за В. Хвойку своїм вкладом в археологію Праги та Чеської республіки.

Таким чином, можемо константувати, що науковий доробок Івана Борковського у вивченні слов'янських старожитностей ще недостатньо вивчений професійними істориками в Україні. Людина, яка відкрила «празьку культуру», заслуговує на вшанування не тільки в Чеській Республіці, але і в Незалежній Укра-

їні, за яку він боровся у лавах Січового стрілецтва, Української Галицької Армії. У своєму вірші, написаному 20 вересня 1923 року у Празі і присвяченого українцям, І. Борковський писав:

*Ми — народ юний, смілий.
Ми — народ молодий,
Мов той вітер степовий, буйний,
На кривду чомусь німий,
На кайдани глухий.
Ми — народ розмріяний,
Мріємо квітами не наших піль,
За людськість розп'яти дамося,
За себе і вмерти не хочем.
Ми — народ буйний. Гей!
А як ми так мрії подушили,
А як би ми людськість узяли під ноги,
А серце би вирвали й кинули в лози,
А самі пішли у бій!
За лан свій, за луг свій, за ліс свій.
Гей, чи побідили би ми хоч тоді?
Ми на силу чужу небагаті —
Свою силу шукаєм в ворожки.
І за хату ми чужу завзяті,
А за свою не станем ні трошки.
Чужа хата полум'ям займеться,
То ми щиро підем рятувати,
А у своїй, як вогонь візьметься,
Станем на узбіччю сльозами проливати
Й проклинати.
Ми — народ з неволі туманний,
Рвесь до ціли тратить єї з ока,
Хоч і шлях той в райдузі оманний,
Хоч і думка степово широка...
Ми — народ юний...
Ми — народ буйний...
Мов той вітер степовий вільний.*

Джерела та література

1. Центральний Державний архів вищих керівних органів України (Далі ЦДАВО України). Ф. 3864. оп. 1. справа 45. арк. 145.
2. ЦДАВО України. Ф. 3859. оп. 1. од. зб. 347. «Родословна І. Борковського — Надзвичайного студента філософського факультету УВУ у Празі, літній семестр 1923–1924 рр.». арк. 286.

3. ЦДАВО України. «Родословна І. Борковського...» Ф. 3859. оп. 1, од. зб. 341. — С. 123.
4. Національний музей у м. Львові. Відділ рукописів. Архівний фонд. оп. 1. спр. 521. арк. 40.
5. Баран В. К., Козак Д. Н., Терпиловський Р. В. Походження слов'ян. — К.: Наукова думка. 1991. — С. 125.
6. Іван Борковський «Удар на Чортків». Літопис Червоної Калини. — № 7–8, 1938 р. — С. 40.
7. Крушельницька Л. Праця українських археологів в еміграції. / Л. Крушельницька/. Записки НТШ. — Львів, 1998. — Т. 235. — С. 638–642.
8. Ігор Коваль, Юрій Юсипчук. Кривавий шлях до українських атен / Лицарі рідного краю. Січово-стрілецька традиція в історії, культурі та мистецтві України ХХ століття. — Коломия. «ВІК», 2007 р. — С. 312.
9. Литвин М. Р., Науменко К. Є. Історія Галицького Стрілецтва. — Львів: Каменяр, 1991. — С. 186.
10. Левкун Я. І. Археолог Іван Борковський: Повернення у славі в Україну. Снятин. 2007 р. Прут-Принт. С. 230.
11. Левкун Я. І. Іван Борковський — громадсько-політичний діяч, січовий стрілець і представник Празької школи Української археології. — Донецьк: Схід, 2009. — С. 26–31.
12. Мушинка М. Я. Пастернак — дослідник кам'яної історії України. // АРТАНІЯ. — 1996. — № 2. — С. 77.
13. Пастернак Я. Мої зустрічі зі старовиною // Український історик. — 1978. — Ч. 1–3 (57–58). Р. XV. — С. 63–75.
14. Пастернак Я. Археологія України. — Торонто. 1961. — С. 789.
15. Пастернак Я. Мої зустрічі зі старовиною // Український історик. — 1978. XV. — С. 448–453.
16. Петегрич В. Іван Борковський — видатний археолог з Прикарпаття. Постаті української археології. Матеріали та дослідження з археології Прикарпаття і Волині. — Львів, 1997. — Вип. 7. — С. 86–87.
17. Романюк Т. Наукова діяльність Івана Борковського в Чехо-Словаччині. // МДАПВ. — 2008. — Вип. 12. — С. 448–453.
18. Романюк Т. Навчання та дослідницька праця Ярослава Пастернака у період еміграції (1920–1928)// МДАПВ. — 2006. — Вип. 10. — С. 318–328.
19. Жовківщина. Історичний нарис. — Жовква — Львів — Балтимор. 1994 р. — Т. 1. — С. 326.
20. Ivan Borkovsky. «Rekonstrukce Prazskeho hradu na sklonru desateho století» Praha. 1956. Archeologické rozhledy. VIII. Praha. 1956. — s. 32; 49–52; 135–136; 141–142.
21. Filip j. Ivan Borkovsky. Archeologické rozhledy. — 1967. — R 19. — s.1. — s 429–432.
22. Енциклопедія українознавства. — К.: Глобус, 1993. — Т. 1. — С. 300.

Анотації

Левкун Я. И. Отношения Ивана Борковского с Ярославом Пастернаком и его переписка с Вадимом Щербаковским.

В статье рассматривается жизненный путь и общественно-политическая деятельность выдающегося чешского учёного, украинского происхождения Ивана Борковского (1897–1976), первооткрывателя «пражской культуры», признанного в мире научного авторитета в отрасли славянской археологии.

Впервые на основе «пражских архивов» исследуются его взаимоотношения с Ярославом Пастернаком, Вадимом Щербакивским — чешскими археологами украинского происхождения (украинскими корнями).

Levkun Y. I. Relationship of Ivan Borkovskiy with Yaroslav Pasternak and his correspondence with Vadim Sherbakovskiy.

This article highlights life, social, political and scientific work of outstanding Czech scientist Ivan Borkovskiy. He was born in Ukraine (1897–1976). Ivan Borkovskiy discovered «Prague culture» and he was recognized worldwide as scientific authority in the branch of Slavic archeology.

The scientist's relations with Yaroslav Pasternak, Vadym Shcherbakivsky — Czech archeologists with ukrainian roots, are being explored for the first time on the basis of «Prague's archives».

Т. Г. Савчук

ПОВСЯКДЕННЯ ПРАВОСЛАВНОГО ДУХОВЕНСТВА В 20–30-х рр. ХХ ст.: СТАН НАУКОВОГО ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ

Ключові слова: українська сучасна історіографія, повсякденне життя, православне духовенство, церква, держава.

Ключевые слова: украинская современная историография, повседневная жизнь, православное духовенство, церковь, государство.

Key words: Ukrainian modern historiography, daily life, Orthodox clergy, church, state.

В українській історичній науці проблеми повсякдення вже стали самодостатнім предметом дослідницьких пошуків. Поява нових методологічних підходів зумовила розширення кола досліджень світу повсякдення суспільства, зокрема, 20–30-х рр. ХХ ст. Неухильне зростання історичних знань з цієї проблема-